

האוכלוסייה הערבית בישראל כקבוצת מיעוט אתנו-לאומית מתאפיינת במכלול ייחודי של היבטים שפתיים, תרבותיים, נורמטיביים ומבניים. בשגרה היא מתמודדת עם פערים חברתיים-כלכליים יותר מן האוכלוסייה היהודית ומנהלת עימה יחסים אמביוולנטיים. בד בבד שורר בקרבה אמון רעוע במוסדות המדינה. מציאות זו מתבטאת בהשתלבות מוגבלת בחברה ובכלכלה הישראלית, בגישה מצומצמת לשירותים ציבוריים ובמיצוי חסר של זכויות במגוון תחומי חיים. בעיתות חירום מגמות אלו מתחדדות ופוגעות בחוסנה האזרחי והקהילתי, ועל כן נדרשת היערכות ייעודית המותאמת למאפייניה של אוכלוסייה זו ולחסמים הניצבים בפניה.

מסמך זה מאגם ממצאים ותובנות ממארג רחב של מחקרים שעסקו בערביי ישראל, הן על רקע מלחמת חרבות ברזל הן בהקשרים אחרים הרלוונטיים לשנים האחרונות, ומציג המלצות לשיפור המוכנות של אוכלוסייה זו למצבי חירום בהתחשב במיקומה החברתי-פוליטי המורכב בתוך האוכלוסייה הכללית ובצרכיה הייחודיים. המידע מבוסס בין היתר על מהלכי מחקר מקיפים שערך מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל לליווי של תוכנית החומש לצמצום פערים בקרב האוכלוסייה הערבית לשנים 2026-2022 ([החלטת ממשלה 550](#)) ושל תוכנית החומש לצמצום פערים בקרב האוכלוסייה הבודאית בנגב לשנים 2021-2017 ([החלטת ממשלה 2397](#)).

במסמך נסקרים נושאים נבחרים הנוגעים להתנהלות האוכלוסייה הערבית במצבי חירום ולפערים בינה ובין האוכלוסייה היהודית. בכל נושא מובא תחילה תיאור של המצב הקיים ולאחריו מוצעים כיווני פעולה יישומיים. לבסוף מוצגות המלצות רוחביות אשר חוצות מגוון תחומי תוכן.

פערי מיגון ומקלות

הפריסה של תשתיות ואמצעי מיגון ובפרט של מקלטים ציבוריים ביישובים ערביים (כולל מזרח ירושלים) פחותה כמותית ואיכותית מזו שביישובים יהודיים בעלי מאפיינים דומים. הפערים מתבטאים הן במספר המרחבים המוגנים הביתיים והשכונתיים לנפש הן בתקינותם, כשירותם ונגישותם. המחסור מתבטא גם במיעוט מוסדות חינוך ומבני ציבור המשמשים כפועל מרחבים מוגנים; מבנים רבים שהיו עשויים לשמש לתכלית זו אינם עומדים בתקן של פיקוד העורף ומרוחקים מריכוזי המגורים. הפערים בולטים במיוחד בקרב האוכלוסייה הבודאית בנגב. אומנם במהלך שנת 2024 הוצבו כ-500 מיגוניות ביישובים הבודאיים המוכרים ובתחנות הסעה במסגרת תוכנית החומש לשנים 2026-2022 ([החלטת ממשלה 1297](#)), אך לפי הערכות בשטח המענה עדיין אינו מספק ביחס לגודל האוכלוסייה ולפיזור הגאוגרפי. ביישובים הבודאיים הבלתי מוכרים הבעיה מתחדדת בגין מעמד הסטטוטורי המורכב המקשה על הקמת תשתיות קבע ומעכב פריסת פתרונות מיגון מוסדרים. אם כן בראייה רחבה ומבוססת נתונים חלק ניכר מן האוכלוסייה הערבית נותר ללא הגנה בסיסית מפני ירי רקטות וטילים.

לנוכח ההשפעות הישירות והחמורות של מציאות זו על השלמות והביטחון הפיזיים של האוכלוסייה הערבית בעיתות חירום נדרשת היערכות ממוקדת ומואצת לצמצום הפערים. יש לגבש וליישם בהקדם תוכנית פעולה ברורה ומפוקחת להרחבה ולשדרוג של מערכי המיגון ביישובים הערביים, ובפרט ביישובים הבודאיים בנגב, על פי תוואי השטח המקומיים. בטווח הקצר יש להציב מיגוניות ומבנים יבילים תקינים הניתנים לשימוש מידי באזורי המגורים שרוב האוכלוסייה מרוכזת בהם. בטווח הארוך יש לקדם פתרונות תכנוניים ותשתיתיים בני קיימה תוך הקצאה ייעודית של תקציבים ומשאבים לשם הבטחת הגנה שוויונית לכלל אזרחי המדינה.

מגבלות בצריכה וביישום של מידע לשעת חירום

רמות שליטה נמוכות בשפה העברית ובמיומנויות דיגיטליות בצד מחסור במשאבים טכנולוגיים כמו מחשב, מכשיר סלולרי וחייבור לאינטרנט, פוגעים ביכולת לקבל מידע מהימן מגורמים רשמיים בעיתות חירום. המידע החיוני אומנם מתורגם

לערבית אך התרגום לבדו, שממילא אינו נגיש לכלל האוכלוסייה בערוצים מקוונים, אינו מבטיח צריכה מועילה. נוסף על כך אי-האמון במוסדות המדינה ובנציגיה מפחית את ההסתמכות על מידע ממלכתי פורמלי. בהתאם לכך פחות ערבים מיהודים דיווחו כי הוראות פיקוד העורף היו ברורות להם הן במבצע "עם כלביא" (יוני 2025) הן במבצע "שאגת הארי" (שעודו מתנהל במועד כתיבת מסמך זה), ולכן הם מתקשים יותר ליישם הנחיות מצילות חיים, בפרט במצבים של מחסור בתשתיות מיגון ומקלוט באזור המגורים.

מומלץ לפיכך לשפר את ההנגשה השפתית-תרבותית של הנחיות פיקוד העורף, של חומרי הסברה ושל עדכונים שוטפים, ולשלב בצד ההפצה המקוונת אמצעים משלימים לא דיגיטליים כמו כריזה מקומית, מסרים מודפסים והסתייעות בגורמים בקהילה. בקרב מי שצורכים מידע באמצעים מקוונים יש לקדם שימוש מושכל וזהיר בתכנים המופצים ברשתות החברתיות תוך הבחנה בין מקורות מוסמכים ואמינים ובין מידע שגוי או מוטה. בכל ערוצי התקשורת בשפה הערבית חשוב לספק הכוונה מעשית להתנהגות אדפטיבית במגבלות ובתנאים הקיימים – בפרט ביישובים שליקויי המיגון בהם חמורים במיוחד – כדי להגביר את היענות להנחיות ולעודד היערכות מוקדמת. כך למשל ברשויות המקומיות הבדואיות בנגב פועלים כבר מנגנונים של העברת מידע שוטפת ושיתוף פעולה הדוק עם פיקוד העורף. הישענות על גורמי תיווך מהימנים עשויה לחזק את המוטיבציה והאחריות האישית של התושבים לנקיטת צעדי התגוננות ובכך לצמצם פגיעות ואבדות בנפש.

קשיים בנגישות לשירותים ובמיצוי זכויות

הנגישות לשירותים ציבוריים והיקף מיצוי הזכויות בתחומי הרווחה, הבריאות והתעסוקה בקרב האוכלוסייה הערבית בדרך כלל נמוכים מאלו שבקרב האוכלוסייה היהודית בשל חסמים בכמה ממדים: שפתי-אינפורמטיבי, פיזי-גאוגרפי, טכנולוגי-דיגיטלי, מבני-חברתי וארגוני-בירוקרטי. בעיתות משבר – אם אזרחי (כמו מגפת הקורונה לרבות הסגרים שהוטלו על הציבור) אם ביטחוני (אירועי השבעה באוקטובר 2023 ומלחמת חרבות ברזל שפרצה בעקבותיהם וכן המערכות נגד איראן) – צורכי הסיוע בקרב האוכלוסייה הערבית גוברים ואף נוצרות זכויות חדשות לתושבים, אולם בה בעת מצטמצמת התמיכה הזמנית מצד הגופים הארציים ומוקדי השירות הפועלים מטעם השלטון המרכזי. הרשויות המקומיות הערביות המוחלשות ברובן פיננסית ופונקציונלית מתקשות לספק מענים מועילים. גם ארגוני החברה האזרחית הערבית, שעשויים היו להשלים פערים בפעילות הממסדית, נתקלים בחסמי שיתוף פעולה עם הרשויות המקומיות ועם משרדי הממשלה.

מומלץ להקים ולבסס ביישובים הערביים מערך פרואקטיבי של סוכני מיצוי זכויות שיכלול עובדים סוציאליים במחלקות לשירותים חברתיים, בעלי תפקידים אחרים ברשויות המקומיות, אנשי דת, מנהיגים קהילתיים, מתנדבים ונציגי החברה האזרחית. המערך יפעל בשעת חירום באופן יזום וכוללני ולא רק בתגובה לפניות פרטניות. סוכני מיצוי הזכויות יספקו הכוונה וליווי אישי למוקדי תמיכה בקהילה, יתווכו בין התושבים ובין מוסדות המדינה ויסייעו בשמירה על רצף הטיפול בשירותים בסיסיים, במתן מענים מותאמים לצרכים דוחקים, בהפחתת הנטל המנהלי ובמימוש זכויות והטבות בעיתות משבר. בתוך כך חשוב למקד את הפעילות בתת-קבוצות מוחלשות ופגיעות כגון קשישים, אנשים עם מוגבלות, אימהות יחידניות ומשפחות צעירות בעוני.

חסמים ללמידה מרחוק במערכת החינוך

תלמידים ערבים מתמודדים עם מחסור בתשתיות ובאמצעים טכנולוגיים המהווים תנאי סף ללמידה מרחוק. הפער הדיגיטלי שנחשף בתקופת מגפת הקורונה עלה מחדש במהלך מלחמת חרבות ברזל והמערכות נגד איראן, והוא פוגע ביכולת להשתלב בלמידה המתנהלת בכלטפורמות מקוונות בלבד ולהפיק ממנה תועלת. אוריינות דיגיטלית דלה בקרב חלק ניכר מן התלמידים, ההורים וצוותי ההוראה במערכת החינוך הערבית מקשה אף היא על שמירת רצף פדגוגי. בהיעדר מדיניות לאומית סדורה האחריות לטיפול בסוגיות הלמידה מרחוק הועברה לרשויות המקומיות. אלא שרשויות בדירוג חברתי-כלכלי נמוך, שהרוב המכריע של הרשויות הערביות והבדואיות נמנה עימן, מתקשות לשאת בעלויות הנדרשות ולתפעל מערך טכנולוגי מתאים, ואילו רשויות בדירוג חברתי-כלכלי גבוה, כולן יהודיות, מצליחות לתת מענה בכוחות עצמן. כפועל יוצא הפערים בכישורים ובהישגים הלימודיים בין תלמידים ערבים ליהודים שמתקיימים בשגרה, מחריפים בעיתות חירום.

מוצע כי משרד החינוך בשיתוף הרשויות המקומיות יפעל לגיבוש תוכנית מקיפה לשדרוג תשתיות התקשורת ולהנגשת אמצעים מקוונים ביישובים הערביים ובמיוחד ביישובים הבדואיים בנגב. התוכנית תכלול בין היתר חלוקת מכשירי קצה לתלמידים ממשפחות מעוטות יכולת, הבטחת חיבור אמין לאינטרנט, פיתוח ויישום של הכשרות בזק לאוריינות דיגיטלית עבור תלמידים ומורים והקמת מרכזי למידה מתוקשבים בקהילה כמענה משלים לחסכים בתשתית הביתית. מהלכים אלו נדרשים לשמירה על רציפות תפקודית של מערכת החינוך הערבית במצבי חירום ולצמצום השפעת הפערים על עתידם האקדמי והתעסוקתי של ילדים ובני נוער ערבים.

הסלמה באלימות ובפשיעה והידרדרות בתחושת הביטחון האישי

במשך כל תקופת מלחמת חרבות ברזל תחושת הביטחון האישי בקרב האוכלוסייה הערבית הייתה נמוכה משמעותית מבקרב האוכלוסייה היהודית, בעיקר בשל האלימות והפשיעה הגאות בחברה הערבית ובפרט העלייה במקרי הרצח. בכל אחת מן המערכות נגד איראן חלה ירידה בתחושת הביטחון האישי בקרב כלל האוכלוסייה, אך היא הייתה חדה יותר בקרב האוכלוסייה הערבית מבקרב האוכלוסייה היהודית, בין היתר בשל המחסור והליקויים החמורים בתשתיות המיגון ביישובים הערביים. מצב זה פוגע במשילות ומערער את המרקם החברתי ואת החוסן הקהילתי ביישובים אלו. נוסף על כך הרשויות הערביות נדרשות להתמודד בו-זמנית עם האתגרים והאיומים המתמשכים בזירה המקומית מחד גיסא ועם הגידול בצרכים האקוטיים של התושבים לנוכח מצב החירום הלאומי מאידך גיסא. לכן יש לשמר ואף להרחיב את פעולות האכיפה והשיטור הקהילתי למיגור האלימות והפשיעה בחברה הערבית בעיתות חירום. לנוכח חולשת הרשויות המקומיות נדרשת מעורבות מוגברת של המדינה במאמץ זה. חיזוק החוסן הפנימי של היישובים הערביים ושיפור תחושת הביטחון של תושביהם הם תנאי מקדים ליציבות קהילתית ולהתמודדות מעשית עם איומים חיצוניים.

מתיחות חברתית ואתגרים במרחבים משותפים

במסגרת זרמי החינוך הנפרדים ליהודים ולערבים הנוהגים בישראל מתעצבות כבר בגיל צעיר תפיסות ועמדות סטיגמטיות של קבוצת הפנים כלפי קבוצת החוץ הכוללות חוסר אמון, מחויבות פחותה לערכים דמוקרטיים כמו פלורליזם ורב-תרבותיות, קיטוב אידאולוגי ורגשי וקושי לגבש תמונת עתיד של חיים משותפים. מגמות אלו בולטות יותר ביחסם של יהודים כלפי ערבים מאשר להפך ומיתרגמות ברבות השנים להתנהגויות של רתיעה, חשדנות ואף אפליה במרחבים משותפים כמו מוסדות להשכלה גבוהה, מקומות עבודה וערים מעורבות. במצבי חירום מתיחות זו נוטה להתעצם, והיא עלולה להוביל להדרה של המיעוט הערבי ממרחבים שבהם רוב יהודי, לפגיעה בתחושת השייכות ולשחיקת הלכידות החברתית. ואכן במהלך מלחמת חרבות ברזל נרשמו היעדרויות רבות יותר של עובדים ערבים משל עובדים יהודים שלא יוחסו לשירות למילואים, השגחה על ילדים, טיפול בהורים מזדקנים או חשש ביטחוני. בארגונים מעורבים היחסים בין הקבוצות התאפיינו לעיתים בריחוק, ניכור, דריכות ועוינות. בד בבד דווח על מכששים טעונים ותקריות אלימות בקמפוסים וכן על צמצום אפשרויות תעסוקה בקרב ערבים שנאלצו לעזוב את עבודתם – בהיקף גדול יותר מבקרב יהודים שנקלעו למצב דומה.

לנוכח מורכבות היחסים בין קבוצות האוכלוסייה וביטויי ההדרה בתקופת המלחמה נדרשת מעורבות פעילה של צוותי הנהלה ומשאבי אנוש בארגונים. מומלץ שלא להימנע מדיון בנושאים המייצרים חיכוך או להסתמך על "שקט תעשייתי" אלא לגבש התערבויות יזומות לניהול מושכל של מתחים חברתיים לרבות קידום הכללה. במערכת החינוך יש לשלב תוכניות המעודדות פתיחות, סובלנות והגמשת דפוסי חשיבה תוך עיסוק מותאם גיל בסוגיות שבליבת הקונפליקט. במקומות עבודה ובאקדמיה יש להגדיר נורמות וכללי שיח ברורים ולתחום את גבולותיהם ובתוך כך לתת לגיטימציה להבעת מגוון דעות ונרטיבים באופן ענייני, מכבד, הוגן ולא פוגעני. יש לפעול בנחישות נגד גילויי גזענות והסתה אך בה בעת לא לנקוט פרקטיקות של השתקה ומשטור השיח. מומלץ להדגיש את המכנה המשותף והזהות המאחדת כמו השייכות לארגון מעבר להבדלים האתנו-לאומיים. כל זאת תוך טיפוח אקלים ארגוני מכיל ותומך ומתן מענים רגישים שפתית ותרבותית לערבים וליהודים כאחד.

פגיעות מוגברת למצוקה נפשית

במהלך מלחמת חרבות ברזל שיעורי הדיווח העצמי על תסמינים של דיכאון, חרדה ופוסט טראומה היו גבוהים יותר בקרב האוכלוסייה הערבית מבקרב האוכלוסייה היהודית. ההבדלים בין ערבים ליהודים בתסמיני דיכאון וחרדה הצטמצמו לאחר שהובאו בחשבון מאפיינים סוציו-דמוגרפיים אחרים, בפרט גיל, מגדר ורמת הכנסה, אולם ההבדלים בתסמיני פוסט טראומה נשמרו גם בהשוואה מותאמת למשתנים אלו. כלומר ערבים מרקע חברתי-כלכלי נמוך ממוצבים בסיכון גבוה לדיכאון ולחרדה, ובה בעת עצם ההשתייכות לקבוצת האוכלוסייה הערבית כרוכה בסיכון מוגבר לתסמיני פוסט טראומה. למרות זאת שיעורי הפנייה לסייע מקצועי בבריאות הנפש וקבלת טיפול בפועל היו נמוכים יותר בקרב ערבים מבקרב יהודים. המחסור בשירותים המותאמים שפתית ותרבותית לאוכלוסייה הערבית ובפרט המחסור באנשי מקצוע ערבים בתחום מותיר צרכים רבים ללא מענה הולם, מקשה על תהליכי התאוששות ממשבר ועשוי להעמיק את הפערים מול האוכלוסייה היהודית.

מומלץ להרחיב ולגוון את היצע השירותים עבור האוכלוסייה הערבית ולפתח מענים ייעודיים לטיפול בטראומה על רקע מצבי חירום. בתוך כך יש ליישם מגוון של ריבוד מענים לפי חומרת המצוקה והפגיעה בתפקוד היום-יומי מתוך הבנה

מערכתית (הרלוונטית לכלל האוכלוסייה) שלא כל מי שחווה קושי נפשי זקוק בהכרח לטיפול פסיכותרפי מעמיק וממושך. באוכלוסייה הערבית בפרט הביקוש לטיפולים מסוג זה בדרך כלל נמוך למדי בשל נורמות מסורתיות שמרניות וסטיגמה אישית וציבורית בנוגע לקבלת סיוע המקושר לבעיות בבריאות הנפש. לעומת זאת התרבות של קולקטיביות וסולידריות חברתית מחזקת את הלגיטימיות של שימוש במענים זמינים, קצרי מועד ומבוססי קהילה. לפיכך יש לפעול להגברת הנגישות של מרכזי חוסן בחברה הערבית, המספקים סיוע פסיכו-סוציאלי ללא עלות לנפגעי דחק וחרדה על רקע ביטחוני ופועלים בשיתוף הרשויות המקומיות. השירות ניתן במגוון מסלולים (פרטני, קבוצתי ומשפחתי), הן באמצעים מקוונים הן במפגשים פנים אל פנים. הניסיון שנצבר במרכז החוסן לחברה הבדואית בנגב בתקופת מלחמת חרבות ברזל מלמד על תרומתו של מודל משולב – קליני, קהילתי ורשותי – להגדלת היקף המוטבים ולשיפור איכות המענים. מומלץ להחילו גם ביישובים ערביים אחרים, בפרט ביישובי הגליל אשר ניצבים בקו העימות במערכה הנוכחית נגד איראן.

המלצות רחב חוצות תחומי תוכן

בצד כיווני הפעולה שהוצגו לעיל כמענים אפשריים לבעיות ולאתגרים בכל אחד מן הנושאים המפורטים, להלן מובאות המלצות הרלוונטיות למגוון הנושאים בשתי רמות משלימות – הארצית והמקומית. יישום ההמלצות בשתי הרמות חיוני לשיפור המוכנות של האוכלוסייה הערבית למצבי חירום ולהתמודדות אפקטיבית עימם.

מיסוד ממשלתי של ההיערכות למצבי חירום

במסגרת כתבי החלטות הממשלה לתוכניות החומש הבאות לשנים 2027-2031, הן לאוכלוסייה הערבית בכלל הן לאוכלוסייה הבדואית בנגב בפרט, מומלץ למנות גורם ממשלתי ייעודי שיתכלל את ההיערכות לחירום בחברה הערבית בראייה צופה פני עתיד. חשוב שהפעילות תעוגן בתוכנית אב סדורה לרבות תקצוב רב-שנתי. הגורם המתכלל ירכז מידע עדכני על צרכים וחסמים הקשורים במוכנות לחירום, יגבש סדרי עדיפות ויתרגם אותם לתוכניות עבודה יישומיות, ויפתח ממשקי עבודה שיטתיים בין משרדי הממשלה, הרשויות המקומיות והחברה האזרחית לשיתוף מידע ולתיאום של המאמץ הציבורי והקהילתי. בתוך כך יתמקד הגורם המתכלל בקידום כשירותן של הרשויות המקומיות להתמודדות עם מצבי חירום (ראו פירוט בהמלצה הבאה). לבסוף הוא יפעל לבניית תשתית לשיתוף ציבור ולהגברת מעורבותו בהיערכות למצבי חירום ובדרכי הפעולה במהלכם.

חיזוק הכשירות התפעולית של הרשויות המקומיות

הרשויות המקומיות, ובפרט המחלקות לשירותים חברתיים, הן ציר מרכזי במתן מענה מידי בזירות פגיעה כמו גם בניבוס תשתית לשיקום והתאוששות ברמה האישית וברמה הקהילתית גם יחד. יתרון בהיכרות קרובה עם הסביבה הפיזית ועם ציבור התושבים מאפשר זמני תגובה מהירים והספקת מענים מדויקים, ולכן יש לחזק את יכולות הפעולה בשטח על ידי שימור רציפות תפקודית, הרחבת סמכויות והכשרת כוח אדם בכל הדרגים. בתוך כך יש להתאים את התוכניות למצבי חירום למאפיינים הייחודיים של כל רשות, לצרכיה ולמשאבים שעומדים לרשותה. כמו כן יש להסדיר ולפתח את מערך המתנדבים המקומי – כולל הגדרת תפקידים, עדכון פרטי התקשרות ושילוב בני נוער וצעירים – כרכיב אינטגרלי בעת חירום. לבסוף יש לבסס שיתופי פעולה בין גורמי החירום המקומיים (כיתות כוננות ויחידות סע"ר (סיוע עצמי ראשוני)) ובין גורמי החירום הלאומיים – פיקוד העורף, משטרת ישראל, מד"א וכיבוי אש – ולהבטיח חלוקת אחריות ברורה וניהול מתואם של הזירה.

קביעת תקינה ושימוש בנתונים לניהול מצבי חירום

מומלץ לקבוע אמות מידה (benchmark) למשאבים הנדרשים לכל רשות מקומית בעיתות חירום – כוח אדם מקצועי (עובדים סוציאליים ובעלי תפקידים מאגפים אחרים ברשות), מערך מתנדבים, צוותי חירום יישוביים וציוד חירום (כמו ערכת עזרה ראשונה, מכשירי החיאה, כלי חילוץ מכניים וחליפות מיגון אישיות) – על פי גודל האוכלוסייה ומאפייניה. בד בבד יש להטמיע שגרות עבודה מבוססות נתונים, למשל מיפוי המשאבים התשתיתיים והמקצועיים העומדים לרשותה של הרשות המקומית מחד גיסא וזיהוי של אוכלוסיות פגיעות בקהילה מאידך גיסא, ליצירת תמונת מצב עדכנית וקבלת החלטות מהימנות בזמן אמת. תקינה סדורה ושימוש מושכל בנתונים צפויים לצמצם פערים בין רשויות, לשפר את התיאום בין מכלול הגורמים הפועלים בשעת חירום ולטייב את איכות המענים בתחומי החילוץ, הסיוע הרפואי וההומניטרי והתמיכה הפסיכו-סוציאלית.

מדידות עיתיות בתקופת מלחמת חרבות ברזל וסקרי בזק על רקע המערכות נגד איראן

סקרים חודשיים של המכון למחקרי ביטחון לאומי – כל סקר נערך בקרב כ-800 יהודים וכ-150 ערבים המהווים מדגם ארצי מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל בגילי 18 ויותר. הנתונים נאספים באמצעות שאלון פאנל מקוון. הסקרים בוחנים את עמדות הציבור כלפי החוסן הלאומי – הן איומים ואתגרים ביטחוניים-מדיניים בזירות השונות הן איומים ואתגרים פנים-ישראליים וחברתיים – ואת אמון הציבור באישים ובמוסדות. [🔗](#)

סקרים חודשיים של המכון הישראלי לדמוקרטיה – כל סקר נערך בקרב כ-600 יהודים וכ-150 ערבים המהווים מדגם ארצי מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל בגילי 18 ויותר. הנתונים נאספים בשאלון פאנל מקוון והשלמות בטלפון בקרב קבוצות אוכלוסייה ללא גישה שוטפת לאינטרנט. הסקרים בוחנים את מידת האופטימיות או הפסימיות של הציבור בנוגע לארבעה מדדים קבועים: עתיד הביטחון הלאומי, עתיד השלטון הדמוקרטי, עתיד הלכידות החברתית ועתיד הכלכלה הישראלית, בצד נושאים נוספים שעומדים על סדר היום הציבורי במועד ביצוע הסקר. [🔗](#)

דיטש, מ., שפרן גיטלמן, ע., שפירא, ע., גיטלין, א. ופרייזלר, נ. (2025). הציבור הישראלי והמערכה נגד איראן: ממצאי סקר יוני 2025. המכון למחקרי ביטחון לאומי. [🔗](#)

דיטש, מ., שפרן גיטלמן, ע., גיטלין, א., פרייזלר, נ. ושפירא, ע. (2025). סקר "עם כלביא". המכון למחקרי ביטחון לאומי. [🔗](#)

דיטש, מ., שפרן גיטלמן, ע., גיטלין, א. ושני, ג. (2026). ממצאי סקר בזק "שאגת הארי". המכון למחקרי ביטחון לאומי. [🔗](#)

דיטש, מ., שפרן גיטלמן, ע., גיטלין, א. ושני, ג. (2026). ממצאי סקר בזק – שבועיים לתוך מבצע "שאגת הארי". המכון למחקרי ביטחון לאומי. [🔗](#)

הרמן, ת., יוחנני, ל., קפלן, י. וספוז'ניקוב, א. (2025). סקר בזק – המלחמה עם איראן: יותר מ-80% מהציבור היהודי תומכים במתקפה באיראן. המכון הישראלי לדמוקרטיה, מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות. [🔗](#)

הרמן, ת., יוחנני, ל., קפלן, י. וספוז'ניקוב, א. (2025). סקר יוני 2025: בעקבות מבצע "עם כלביא" – עלייה בתחושת הביטחון האישי בציבור היהודי, ירידה בציבור הערבי. המכון הישראלי לדמוקרטיה, מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות. [🔗](#)

הרמן, ת., יוחנני, ל. וקפלן, י. (2026). סקר בזק "שאגת הארי": 82% מהציבור תומכים במבצע נגד איראן. המכון הישראלי לדמוקרטיה, מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות. [🔗](#)

הרמן, ת., יוחנני, ל. וקפלן, י. (2026). סקר בזק #2 "שאגת הארי": כ-70% מהיהודים מאמינים שאפשר להשמיד את הגרעין האיראני ואת איום הטילים הבליסטיים. המכון הישראלי לדמוקרטיה, מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות. [🔗](#)

מיגון ומקלוט

חדר חירום משותף נגב. (2026). פערי המיגון והמקלוט בחברה הבדואית בנגב: תמונת מצב והמלצות אופרטיביות. [🔗](#)

חריב, מ. (2026). אי-שוויון מיגוני בחברה הבדואית בנגב. נגביה – מרכז הידע והמחקר של האוכלוסייה הבדואית בנגב. [🔗](#)

מבקר המדינה. (2026). מיגון ומקלוט ברשויות המקומיות. משרד מבקר המדינה ונציבות תלונות הציבור. [🔗](#)

פילר, ל. (2025). פערי המיגון ביישובים הערביים: מחדל מתמשך בעיצומה של מלחמה. המכון הישראלי לדמוקרטיה. [🔗](#)

ביטחון אישי

אילאף – המרכז לקידום ביטחון בחברה הערבית (2025). שנה נוספת של אובדן משילות והסלמה בפשיעה ואלימות בחברה הערבית: מגמות ונתונים לשנת 2025. [🔗](#)

יזמות אברהם. (2025). קורבנות אלימות וכשיעה בחברה הערבית – דוח סיכום שנת 2024. [🔗](#)

מטה החירום למאבק בפשיעה ואלימות, הוועד הארצי לראשי הרשויות המקומיות הערביות. (2025). שנה מדממת: מגמות ונתונים על הפשיעה בחברה הערבית בשנת 2024. [🔗](#)

יחסי יהודים-ערבים ומרחבים משותפים

אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי. (2024). מדד השותפות בקרב בני נוער בישראל 2024 – חלק א': כשהתותחים רועמים הכיתות שותקות? התייחסות בתי הספר לאירועי 7 באוקטובר והמלחמה בעזה מנקודת מבטם של בני הנוער. [🔗](#)

אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי. (2024). מדד השותפות בקרב בני נוער בישראל 2024 – חלק ב': מאבדים את המצפן – מחויבות דמוקרטית בסכנה בקרב בני ובנות נוער בישראל. [🔗](#)

אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי. (2025). יחסים בין יהודים לערבים-בדואים בנגב המערבי לאחר השבעה באוקטובר. [🔗](#)
אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי. (2025). לחשוב קרוב, לכוון רחוק: הקמפוס כמרחב משותף – ממצאי מסקר עכשווי בקרב סטודנטיות וסטודנטים ערבים ויהודים לקראת פתיחת שנה"ל תשפ"ו (סמסטר סתיו 2025). [🔗](#)

אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי. (2025). מדד השותפות בקרב בני נוער בישראל 2024 – חלק ג': רואים עתיד משותף? תקווה וייאוש ביחסי יהודים וערבים בישראל מנקודת מבטם של בני הנוער. [🔗](#)

אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי. (2025). מדד השותפות בקרב בני נוער בישראל 2024 – חלק ד': מרחבים משותפים, חוויות נפרדות? בני נוער בערים מעורבות בישראל. [🔗](#)

אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי וקו-אימפקט – השותפות לקידום תעסוקה בחברה הערבית. (2026). תפיסות יהודים כלפי ערבים בתעסוקה: ממצאים ומגמות מספטמבר 2023 ועד היום. [🔗](#)

גבעת חביבה. (2025). סקר עמדות בנושא יחסי יהודים-ערבים וקידום חברה משותפת בצל המשבר 2025. [🔗](#)

גבעת חביבה. (2026). מדד השותפות השנתי של גבעת חביבה – פרק מרקם היחסים בין יהודים לערבים. [🔗](#)

נאסר, י., עוידה, מ., אלדר, ל. וחסון, י. (2024). מגמות ביחסי יהודים וערבים בישראל בעקבות המלחמה באוקטובר 2023. אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי. [🔗](#)

עלי, נ. (2024). לחיות ביחד בקמפוס רב-תרבותי: עמדות הסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל. מוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית. [🔗](#)

תנ"ר-שפיר, ת., בלוי, ל., שטיין, ר., שאול, א. וחסון, י. (2024). עמדות בשוק העבודה כלפי גיוון והכללה. אקורד – פסיכולוגיה חברתית לשינוי חברתי, עמותת בעצמי, הפורום הישראלי לגיוון בתעסוקה, משרד העבודה – מינהל תעסוקת אוכלוסיות. [🔗](#)
תחאוכו, מ., לוונטל, ע., לרום, ט. ופרטוש, א. (2024). אתגרי החברה הערבית בשוק העבודה בשגרה ובחירום. אוניברסיטת רייכמן, מכון אהרן למדיניות כלכלית. [🔗](#)

מדריכים וכלי עזר של מרכז אקורד לתקופות של הסלמה ביטחונית

עקרונות כלליים:

מודל והמלצות להתמודדות עם יחסי יהודים וערבים בעיתות הסלמה ולאחריהן [🔗](#)

מערכת החינוך:

לנווט בים סוער: מודל והמלצות להתמודדות חינוכית בעיתות הסלמה ביחסי יהודים-ערבים [🔗](#)

עוגנים בסערה: כלים לצוותי חינוך להתמודדות עם השפעות המלחמה על יחסי יהודים-ערבים בהווה ובעתיד [🔗](#)

מערכת ההשכלה הגבוהה:

אקדמיה בעין הסערה: המלצות להתמודדות עם השיח ברשתות [🔗](#)

מדריך לאקדמיה: כלים להתמודדות עם אתגרים בזמנים מתוחים [🔗](#)

שוק התעסוקה:

בטוח לדבר: התמודדות עם התבטאויות של עובדות ועובדים במשרד וברשתות החברתיות בתקופת הסלמה ומלחמה [🔗](#)

המלצות למעסיקים להתמודדות עם אתגרים במקומות עבודה המשותפים ליהודים וערבים בעיתות הסלמה ולאחריהן [🔗](#)

השתתפות בחברה, איכות חיים ופערים מבניים

בן רבי, ד., הרן, ד. ואייל, י. (2021). השפעות משבר הקורונה על האוכלוסייה הבדואית בנגב: דוח מסכם. דמ-870-21. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. [🔗](#)

בשור, ע. ויגור-קרול, ע. (2026). פערים בין יהודים לערבים במדדי איכות חיים בישראל 2024. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. [🔗](#)
דיאבאת, ס. (2024). השלכות המלחמה על החברה הערבית: תמונת מצב על החברה הערבית בישראל בצל מלחמת חרבות ברזל. ג'וינט אשלים. [🔗](#)

הרן, ד. (2025). יום לימוד: נתיבים לתוכנית החומש הבאה לאוכלוסייה הבדואית בנגב – חשיבה ותכנון להמשך על בסיס ממצאי מחקר. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל והאגף לפיתוח כלכלי חברתי של החברה הבדואית בנגב. [🔗](#)

הרן, ד., כהן, ד., מג'אדלה, א. ואייל, י. (2021). תוכנית "שער לאקדמיה" להשתלבות צעירים בדואים בנגב בהשכלה הגבוהה. מ-194-21; מ-195-21. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. [🔗](#)

חדאד חאג' יחיא, נ. ופרג'ון, ב. (2025). מדד אלפנאר 2025 – מדד התעסוקה של החברה הערבית בישראל. אלפנאר: תעסוקה כלכלה חברה. [🔗](#)

ח'לאילה, מ. ורודניצקי, א. (2025). שנתון החברה הערבית בישראל 2024. המכון הישראלי לדמוקרטיה. [🔗](#)

ליטמנוביץ, י., הרן, ד., לפך, י., אור שרביט, ז. ומג'אדלה, א. (2023). הערכה כוללת של החלטת ממשלה מספר 2397: תוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב לשנים 2021-2017. דמ-964-23. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. [🔗](#)
קלינר קסיר, נ., מלול, מ., שורק, נ. ופלאם, נ. (2026). דוח ממדי העוני והאי-שוויון בהכנסות 2024 ואומדן ראשוני ל-2025. מינהל המחקר והתכנון, המוסד לביטוח לאומי. [🔗](#)

טכנולוגיית מידע ותקשורת, דיגיטציה ומיצוי זכויות

אבו-קשק, ה. ומנדלס, י. (2020). מנסים להתחבר: פער דיגיטלי ולמידה מרחוק בקרב סטודנטים בדואים בזמן משבר הקורונה. המכללה האקדמית ספיר ומכון מופ"ת – המכון הארצי למחקר ולפיתוח בהכשרת מורים ובחינוך. [🔗](#)
הרן, ד., חאג' עלי, א. ואייל, י. (2025). מיצוי זכויות חברתיות-כלכליות בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל – בחינה מקדימה לגיבוש מחקר יישומי. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. [🔗](#)

הרן, ד., חאג' עלי, א. ואייל, י. (2026). מיצוי זכויות חברתיות-כלכליות בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל בתחומי הרווחה והביטחון הסוציאלי, הבריאות והתעסוקה: הערכת היקף המיצוי ובחינה של מגנני סיוע מוסדיים למיצוי זכויות פרואקטיבי. טרם פורסם. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

הוועד הארצי לראשי הרשויות המקומיות הערביות וועדת המעקב לענייני החינוך הערבי. (2023). תמונת מצב: מערכת החינוך ביישובים הערביים בצל מצב החירום – מיגון ואמצעי קצה ללמידה מרחוק. [🔗](#)

וייסבלאי, א. (2020). למידה מרחוק בשעת חירום עקב סגירת מוסדות חינוך עם התפשטות נגיף הקורונה. מרכז המחקר והמידע של הכנסת. [🔗](#)

חדר חירום משותף נגב. (2026). נגישות תלמידי החינוך הערבי בנגב ללמידה מרחוק. [🔗](#)

מבקר המדינה. (2026). היערכות מערכת החינוך ללמידה במצב חירום והפעלתה במלחמת חרבות ברזל. משרד מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור. [🔗](#)

קלישר, ע., תחאוכו, מ., מושקלב, ק. ומטר, ח. (2022). האתגר הדיגיטלי בחינוך הערבי: לקחים ממשבר הקורונה. אוניברסיטת רייכמן, מכון אהרן למדיניות כלכלית. [🔗](#)

הרשויות המקומיות הערביות והחברה האזרחית הערבית

האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב. (2023). שיפור המענים החברתיים באמצעות ארגוני חברה אזרחית במסגרת החלטת ממשלה 1279 לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב: תוצרי תהליך ההיוועצות והמחקר. [🔗](#)

דסטה, ר., אגבאריה, ת. ורון, ע. (2022). חסמים והזדמנויות בעבודת הרשויות המקומיות עם עמותות בחברה האזרחית הערבית המספקות שירותים חברתיים – מפגשים עם נציגים מרשויות מקומיות ערביות. היחידה לשיתופי פעולה בין מגזריים במשרד ראש הממשלה, האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב והרשות לפיתוח כלכלי של מגזר המיעוטים. [🔗](#)

זבלוצקי, א., ארד, ע. ורינגורץ, י. (2025). דירוג הרשויות המקומיות הערביות שנכללו בהחלטת הממשלה מס' 550 לפי מדדי החוסן הכלכלי. דמ-048-25. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. [🔗](#)

לף, י. (2025). הרשויות המקומיות הערביות, מצבן ודרכים אפשריות לשיפור חוסן הכלכלי ותפקודן: סקירת ספרות וממצאים מראיונות. דמ-013-25. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. [🔗](#)

לף, י., חגיאגרה, ו. ואייל, י. (2021). התוכנית להעצמת הרשויות המקומיות הבדואיות במסגרת התוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי של האוכלוסייה הבדואית בנגב 2021-2017 (החלטת ממשלה 2397). מחקר הערכה דוח ביניים: תמונת מצב עד סתיו 2020. דמ-877-21. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. [🔗](#)

רון, ע., סלאח, ר., פרידמן, ל. ומלר, י. (2022). פיילוט ממשלה וקרנות פילנתרופיות מתכננות יחד בנושא החברה האזרחית הערבית המספקת שירותים חברתיים – מסמך ממצאים, תובנות והמלצות. היחידה לשיתופי פעולה בין מגזריים במשרד ראש הממשלה, ג'וינט אלכא ופורום הקרנות בישראל. [🔗](#)

בריאות הנפש

סמואל, ה., אלון סידליק, ס., צור ביתן, ד., קונסטנטינוב, ו., לוינסקי, י., גורליק, י., אוחנה, ר. ובליצר, ר. (2025). בריאות הנפש בתקופת מלחמת "חרבות ברזל": סקר לאומי מתמשך, תוצאות המדידות בשלוש נקודות זמן. מ-240-25. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. [🔗](#)

פיאלקו, ש., לרון, מ. וגורליק, י. (2025). פערים בין יהודים לערבים בישראל בבריאות הנפשית ובשימוש בשירותי בריאות הנפש. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. [🔗](#)

Amsalem, D., Markowitz, J. C., Fisch, C. T., Lazarov, A., Levi-Belz, Y., Lurie, I., Wainberg, M. L., Mendlovic, S., Neria, Y., & Haim-Nachum, S. (2026). One-year longitudinal effects of war on mental health and sense of betrayal: Roles of age, gender, and ethnicity. *Psychiatric Services*, in advance. [🔗](#)

Groweiss, Y., Blank, C., Hamdan, S., Neria, Y., & Levi-Belz, Y. (2024). The mental health impact of the October 7th terror attack on Jews and Arabs in Israel: A nationwide prospective study. *Psychiatry Research*, 337, 115973. [🔗](#)

תקשורת אישית – התייחסות לטיטת המסמך:

ליאור כלפה, מנהל אגף בכיר לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב

סלימאן אלעמור, מנכ"ל שותף, אג'יק מכון הנגב

סעיד דיאבאת, מנהל תוכניות בכיר ורכז פורום החברה הערבית, ג'וינט אשלים

רועי יסוד, פרויקטור הקמה, עמותת מרכז סדאד